

комунікативної лінгвістики: Підручник / Ф. С. Бачевич. – К.: Академія, 2004. – 344 с. *Богачевская И.В.* Религиозный дискурс как объект философско-религиоведческой рефлексии / И.В. Богачевская. – Режим доступа: http://www.nbuv.gov.ua/Articles/KultNar/knp79/pdf/knp79_119-121.pdf. *Гордон Д.* Постулаты речевого общения / Д. Гордон, Дж. Лакофф. // Новое в зарубежной лингвистике. – М., 1985. – Вып. 16. – С. 78 – 92. *Грайс Г.П.* Логика и речевое общение / Г.П. Грайс. // Новое в зарубежной лингвистике. – М., 1985. – Вып. 16. – С. 217 – 237. *Демьянков В.З.* Конвенции, правила и стратегии общения (интерпретирующий подход к аргументации) / В.В. Дементьев // Известия АН СССР. Сер.лит. и яз. – 1982. – Т. 41. – №4. – С. 327-337. *Долинин К.А.* Стилистика французского языка / К.А. Долинин. – Л.: Просвещение, 1978. – 344 с. *Клюев Е.В.* Речевая коммуникация: успешность речевого взаимодействия / Е. В. Клюев. – М.: Рипол классик, 2002. – 314 с. *Ковалевська Т.Ю.* Комунікативний аспект нейролінгвістичного програмування / Т. Ю. Ковалевська. – Одеса: Астропринт, 2001. – 344 с. *Кравченко Н.К.* Интерактивное, жанровое и концептуальное моделирование международно-правового дискурса / Н. К. Кравченко. – К.: Реферат, 2006. – 320 с. *Красных В.В.* Основы психолингвистики и теории коммуникации / В.В. Красных. – М.: Гнозис: Кучково поле, 2001. – 269 с. *Макаров М.Л.* Основы теории дискурса / М.Л. Макаров. – М.: Гнозис, 2003. – 277 с. *Селиванова Е.А.* Основы лингвистической теории текста и коммуникации: Монографическое учебное пособие / Е.А. Селиванова. – К.: Фитосоцицентр, 2004. – 336 с. *Селиванова О.О.* Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. О. Селиванова. – Полтава: Довкілля. – К., 2006. – 716 с. *Формановская Н.И.* Речевое взаимодействие: коммуникация и прагматика / Н. И. Формановская. – М., 2007. – 480с. *Ыйм Х.Я.* Прагматика речевого общения / Х.Я. Ыйм. // Теория и модели знаний: Труды по искусственному интеллекту. – Тарту: ТГУ., 1985. – Вып. 714. – С. 196–207. *Wierzbicka A.* Cross-Cultural Pragmatics: The Semantics of Human Interaction / A. Wierzbicka. – Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 1991. – 502 p. <http://www.archbishopofcanterbury.org/2417> <http://www.archbishopofcanterbury.org/2396> <http://www.westminster-abbey.org/worship/sermons/2009/april/matins-palm-sunday-2009-sermo> <http://www.westminster-abbey.org/worship/sermons/2008/august/matins-psalm-67>

ЄРМОЛЕНКО І. І.

(Київський національний лінгвістичний університет)

"ЧОРНИЙ ДЕТЕКТИВ" ДАНИЕЛЯ ПЕННАКА: ЛІНГВОПОЕТИЧНИЙ РАКУРС

У статті розглядається поетика "чорного детективу", його місце у жанровій системі французького детективу. Демонструється жанрово-мовленнєва своєрідність "чорного детективу" Данієля Пеннака.

Ключові слова: чорний детектив, класифікація детективу, французький детектив, детективна оповідь.

Ермоленко И. И. «Черный детектив» Даниэля Пеннака: лингвопоэтический ракурс. В статье рассматривается поэтика «черного детектива», его место в жанровой системе французского детектива. Демонстрируется лингвопоэтическое своеобразие «черного детектива» Даниэля Пеннака.

Ключевые слова: черный детектив, классификация детектива, французский детектив, детективное повествование.

Yermolenko I. I. "Hard-boiled detective" of Daniel Pennac: linguo-poetic perspective. This article addresses the poetics of hard-boiled detective, its place in the genre system of French detective. Linguo-poetic peculiarity of "hard-boiled detective" of Daniel Pennac is demonstrated.

Key words: hard-boiled detective, classification of detectives, French detective, detective narration.

Детективні романи Данієля Пеннака належать до французької постмодерністичної літератури останніх десятиріч ХХ століття і користуються популярністю серед західних читачів. Вони, однак, не підлягали ґрунтовному аналізу. Саме цим зумовлена актуальність звернення до дослідження "чорного детективу" Данієля Пеннака з лінгвопоетичних позицій. На сучасному етапі розвитку мовознавства особлива увага приділяється мовній організації художнього тексту, його індивідуальності, багатозначності, унікальності форми та варіативності.

До найвизначніших досліджень детективного жанру слід віднести роботи таких авторів як А. Г. Адамов, Г. А. Анджапарідзе, Т. Кестхейн, Б. Райнов [Адамов 1990, Анджапарідзе 1990, Кестхейн 1989, Райнов 1975]. Але детективний жанр на сьогодні ще вивчений фрагментарно, і більшість наукових розвідок здійснено у сфері літературознавства. Вітчизняні науковці не зверталися до дослідження детективних романів сучасного французького автора Данієля Пеннака. Серед зарубіжних дослідників детектив Данієля Пеннака розглядав у своїх публікаціях Девід Платтен [Platten 2002]. Проте ці наукові розвідки стосувалися літературознавчої проблематики.

Метою нашої статті є розглянути детективні романи Данієля Пеннака у лінгвопоетичному ракурсі. Згідно з метою можемо виділити такі **завдання**: провести аналіз еволюції детективного жанру у французькій літературі, визначити особливості "чорного детективу", дослідити специфічні риси "чорного детективу" Данієля Пеннака.

Об'єктом нашого дослідження є цикл детективних романів Данієля Пеннака – "Сага про Малосена", а предметом – лінгвостилістичні особливості цих художніх текстів.

Детектив – це літературний жанр, інтрига якого організована як логічна реконструкція подій (а саме скоєння злочину), які не спостерігалися емпірично. Саме тому зовнішній сюжет детективу

будується як історія розкриття злочину, а внутрішній – як когнітивна історія розв'язання логічної задачі [Можейко 2001, с.213].

Прийнято вважати, що детектив є "замкненою структурою", де сюжет не допускає смислових коливань, і розгадка є єдино можливою. Саме через свій унормований характер естетика детективного жанру так часто виливається у зводи правил.

Літературознавці, які займаються теорією жанру і досліджують історичну зміну жанрових норм, відзначають у літературі двох останніх сторіч "руйнування, або, у всякому разі, архаїзацію багатьох "твердих" жанрових структур, зменшення ролі семіотичних процесів у творчості" [Чернец 1982, с. 21].

У дослідженні "Чорний роман" болгарський дослідник Б. Райнов відмічає, що у своєму розвитку детективний жанр зміг зруйнувати майже всі канони, які намагались визначити і обмежити його специфіку, але зберіг одну значну тематичну рису: детективна оповідь незмінно пов'язана зі скоєнням злочину [Райнов 1975, с. 75].

Детективний сюжет зазвичай складається з чотирьох компонентів: 1) постановка проблеми, 2) поява даних для її вирішення (докази), 3) виявлення істини, тобто завершення розслідування детективом і обнародування його висновку, 4) пояснення, яким чином детектив дійшов такого висновку, його логічне обґрунтування [Марценішко 2004, с. 20].

Сюжет детективу формується відповідно до принципів наукової схеми – у зіткненні тез і контртез, пропонує читачеві розвиток думки, а не характеру, або, вірніше, такий розвиток і розкриття характеру, яке необхідно для розвитку думки слідчого і одночасно дослідника.

Функцію організуючого начала приймає на себе в детективі, як і в науці, думка. Міркування є рушійним механізмом детектива [Вулліс 1978, с. 251].

Домінуючий початок сюжету – основна ознака детективної літератури. Одні автори детективних творів наголошують на психологію діючих осіб (до них можна віднести Жоржа Сіменона), інші – на бездоганну логічну побудову й відповідно чітке рішення завдання, до них відносяться класики жанру, такі, як Едгар По й Конан Дойл, а серед більш пізніх американських авторів Еллері Куін та у деяких романах – Рекс Стаут. Треті підкорюють усе моменту гри, прагненню за всяку ціну заплутати читача, приносячи інший раз у жертву і логіку, і психологічну переконливість. Еволюція детектива тісно співвідноситься з культурними, соціальними та ідеологічними пріоритетами суспільства. Детектив – це особливий зріз реального життя, спосіб побачити життя на зламі, у критичні моменти.

Серед сучасних дослідників, деякі підтримують концепцію, згідно якої генеалогія детективного жанру зводиться до протоелементів, які зустрічалися в найдавніші епохи у міфах і біблійних оповідях. Елементи детективу знаходять також у літературі нового часу – у творах Ч. Діккенса, О. Бальзака, Ф. Достоевського та ін. [Бавин 1991, с. 4].

Як особливий тип літературної оповіді, названий уперше "детективною історією" американською письменницею Е. К. Грін у кінці 1870-х рр., детектив виникає у першій половині XIX століття, одночасно в Америці, Англії і Франції. Офіційною датою появи детективу прийнято вважати квітень 1841 року – дата публікації новели "Убивство на вулиці Морг" Е. А. По. Попередником детективу є готичний роман ("чорний роман", роман жахів), в якому зображуються незвичайні ситуації, жахи пекла, страхітливі жорстокості, великі таємниці.

Звертаючись до історії розвитку детективу у Франції, слід зазначити, що після появи детективних новел за англійським зразком розквітає роман-загадка, або аналітичний детектив, який виростає з англійського логіко-філософського сприйняття світу, із філософії логічного позитивізму (Б. Рассел, А. Уайтхед, Е. Мах, Дж. Е. Мур). Сутність аналітичного детективу, полягає в тому, що метод є важливішим за результат, детектив намагається віднайти ідеальний метод пошуку істини. Світові війни викликають кризу багатьох переконань та устремлінь. Після Другої світової війни розвивається новий тип "чорного" роману - детективи "чорної серії", засновником якої є Марсель Дюамель. На перший план у цих творах виводяться страх, жорстокість, бійки, вбивства, пристрасть, ненависть. Події описуються не академічною мовою, панує чорний гумор. Головне відкриття "чорного" роману – заміна злочинця на ката. Твори створюються за американським зразком. У Франції в цьому жанрі працювали Серж Лафоре під псевдонімом Тері Стюарт, Жан Меккер, псевдонім – Джон Аміла. Кінець американському засиллю поклав Жорж Сіменон, створивши власне французький "чорний" роман. Детектив підлягає впливу психоаналізу та філософії екзистенціалізму. У цей же час почав відроджуватися роман-загадка, побудований на тривожному очікуванні – "саспенсі". Роман-очікування – це вже роман не по ката, а про жертву. Під впливом кінематографу розвивається роман-спектакль, наповнений іронією та гумором. Нові часи породжують нових героїв. На пересіченні романа-загадки, "чорного роману", роману-очікування і наукової фантастики виникає шпигунський роман [Анджапарідзе 1990, с. 218]. У другій половині XX ст. з'являється новий тип детективних текстів – іронічний детектив, який стає способом відображення пустоти та абсурдності цивілізованого суспільства. Іронічний детектив може набувати пародійної направленості, пародії піддаються штамповані ситуації і стандартні детективні герої.

Таким чином, один жанр відрізняє від іншого не тільки група певних структурних, тематичних, функціональних, просторово-часових ознак, але й характер їх історичних, соціальних, культурно-естетических зв'язків, особливості їхнього генезису й еволюції.

Багато вчених займалися проблемою класифікації детективів з різних позицій [1, 2, 6, 9, 10]. Літературознавці здебільшого виділяють три види класичного детективу. Англійський (аналітичний, пов'язаний з унікальним розумом сищиків; дія відбувається в одному місці, часто в кабінеті). Американський (хронологічний, місце дії змінюється, сищик стає учасником інтриги, він стріляє, його б'ють, загадка розгадується завдяки хитрості, фізичній силі). Французький (сищик – звичайна людина, однак діє широко, неординарно).

Однак існує й інша класифікація, за якою до класичного детективу належать такі його різновиди: інтелектуальний або логічний (Едгар По, Артур Конан Дойль, Агата Крісті); американський "крутий" детектив (Раймонд Чандлер); "м'який" соціально-психологічний французький (Жорж Сіменон); авантюрно-поліційний (Моріс Лебман); "чорний" французький та американський (Джеймс Хеджлі Чейз, Картер Браун); суворо-процесуальний та адвокатський (Ерл Стенлі Гарднер); іронічний, або пародійний (Іржі Морен); гумористично-притчевий (Карел Чапек); інтелектуально-іронічний (Ф. Родріго Павон) [Кицак 2009, с.52].

Слід відзначити, що фундаментальні елементи детективної оповіді інваріантні у всіх його жанрових формах, відмінності носять формальний характер.

Детективні романи Даніеля Пеннака, відомі як "Сага про Малосена" (« Au bonheur des ogres » (1985), « La fée carabine » (1987), « La petite marchande de prose » (1989), « Monsieur Malaussène » (1995), « Monsieur Malaussène au théâtre » (1996), « Des Chrétiens et des maures » (1996), « Aux fruits de la passion » (1999)), написані у жанрі детективу "чорної серії".

За традицією, започаткованою Уільямом Айршем (псевдонім Корнела Вулріча, американського автора детективів), героєм детективних романів стає жертва – Бенжамен Малосен, який виконує обов'язки "цапа офірного" в одному з паризьких магазинів. Прагматичною функцією постановки у центрі оповіді фігури жертви є ототожнення читача з героєм, що сприяє зануренню читача у текст.

Зміна подій відбувається з калейдоскопічною швидкістю. Розв'язка завжди непередбачувана. За два розділи до кінця тексту усі поставлені у детективі запитання залишаються без відповіді. Стратегія побудови розв'язки запозичена з роману-саспенсу. Перед прискоренням темпу оповіді відбувається його уповільнення. Кульмінація має місце у передостанньому або другому від кінця розділі.

За традицію "чорного детективу" в романах Пеннака зображується жорстокість, автор детально описує сцену вбивства, коли після вибуху два тіла, розірвані та перемішані, лежать у кривавій жижі:

... *deux corps, à la fois enchevêtrés et dispersés, gisent dans une épouvantable bouillasse sanglante* (Pennac, ABO, 62).

Мова романів – розмовна, часто зустрічаються вульгаризми, як, наприклад, у сцені, коли Тереза, жаліючись на брата, каже, що він її дістав, а той, в свою чергу, називає сестру дурепою:

– *Ben, Jérémy fait chier ; il ne veut pas faire ses devoirs ! – C'est cette conne qui emmerde, elle sait rien m'expliquer !* (Pennac, ABO, 26).

Проте, хоча ми і відносимо детективи Даніеля Пеннака до "чорних детективів", вони, написані в останні десятиріччя ХХ ст., відрізняються від класичних взірців жанру середини минулого століття гуманістичною направленістю та особливим іронізмом.

Смерть як обов'язковий елемент оповіді чорного детективу зображується Пеннаком як справжня екзистенціальна драма. У другому романі « La fée carabine » автор звертається до метафоризації смерті, порівнюючи рознесену кулею голову, поліцейського із квіткою у нічному небі:

Toutes les idées du blondinet s'éparpillèrent. Cela fit une jolie fleur dans le ciel d'hiver. Avant que le premier pétale en fût retombé, la vieille avait remis son arme dans son cabas et reprenait sa route. [...] tête figurait vraiment une fleur éclatée : rouge au coeur, pétales jaunes, et un certain désordre vermillon encore, à la périphérie (Pennac, FC, 16, 25).

Можемо зробити висновок, що "чорні детективи" Даніеля Пеннака – твори постмодерністської детективної літератури, що відрізняються специфічністю побудови сюжету, викладу матеріалу, художніх образів.

Подальше дослідження планується провести у напрямку більш детального вивчення структурно-композиційних та комунікативно-прагматичних особливостей детективних романів Даніеля Пеннака.

Література

- Адамов А. Г. Мой любимый жанр – детектив: записки писателя / Аркадий Григорьевич Адамов. – М.: Советский писатель, 1980. – 312 с. Анджапаридзе Г. А. Как сделать детектив / Георгий Андреевич Анджапаридзе. – М.: Радуга, 1990. – 432 с. Бавин С. П. Зарубежный детектив 20-го века: [попул. библиогр. енцикл] / Бавин С. П. – М.: Кн.палата, 1991. – 202 с. Вулс А. З. Поэтика детектива / Абрам Зиновьевич Вулс // Новый мир. – 1978. – №1. – С. 244–258. Кестхейн Т. Анатомия детектива: пер. с венг. Е. Тумаркиной / Тибор Кестхейн. – Будапешт: Корвина, 1989. – 261 с. Кицак Л. Детективный жанр в литературе 20 ст. / Людмила Кицак // Українська мова і література в школі. – 2009. – № 8 (78). – С. 51–53. Марценішко В. Мистецтво детективу /

Вікторія Марценішко, Ірина Безрукова // Вісник Чекаського національного університету ім. Богдана Хмельницького. – Черкаси, 2004. – Вип. 57. – С.17–22. *Можейко М.* Детектив / М. А. Можейко, А. А. Грицанов // Постмодернизм: энциклопедия // – Минск: Интерпрессервис, 2001. – С. 213–216. *Райнов Б.* Черный роман / Богомил Райнов. – М.: Прогресс, 1975. – 288 с. *Чернец Л. В.* Литературные жанры: проблемы типологии и поэтики / Л. В. Чернец. – М.: Изд-во МГУ, 1982. – 192 с. *Честертон Г. К.* Как сделать детектив / Гилберт Кит Честертон. – М.: Радуга, 1990. – 320 с. *Platten D.* The impact of the contemporary roman noir [Электронный ресурс] / Michael Bishop, Christopher Elson // French prose in 2000. – Rodopi, 2002. – 272 p. – Режим доступа до книги: <http://books.google.ru/books?id=7XXnRMw1qqMC&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false>

Джерела ілюстративного матеріалу

Pennac, ABO : Pennac D. Au bonheur des ogres / Daniel Pennac. – P. : Editions Gallimard, 1985 – 288 p. *Pennac, FC* : Pennac D. La fée carabine / Daniel Pennac. – P. : Editions Gallimard, 1987 – 340 p.

ЗАЙМАК Т.С.

(Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленко)

ДИСКУРСИВНЫЕ ФУНКЦИИ ПРЕСУППОЗИЦИЙ ОБРАЩЕНИЙ

В статье рассматриваются пресуппозиции обращений по именам (фамилиям) и терминам родства в качестве предпосылки успешной коммуникации. Анализируется семантическая структура пресуппозиций обращений как сегмента общего когнитивного фонда коммуникантов и их предположений относительно его объема. Пресуппозиции, не соответствующие истине, рассматриваются с точки зрения их дискурсивных функций как основа для реализации дискурсивных импликатур. *Ключевые слова: пресуппозиция (семантическая, прагматическая), импликатура, дискурс, актуализация.*

Займак Т.С. Дискурсивні функції пресупозицій звертань. У статті розглядаються пресупозиції звертань за іменами (прізвищами) та термінами родства у якості передумов успішної комунікації. Аналізується семантична структура пресупозицій звертань як сегменту спільного когнітивного фонду комунікантів та їх припущень стосовно його обсягу. Пресупозиції, що не відповідають істині, розглядаються з точки зору їх дискурсивних функцій основа для реалізації дискурсивних імплікатур. *Ключові слова: пресупозиція (семантична, прагматична), імплікатура, дискурс, актуалізація.*

Zaimak T.S. Discourse Functions of Address Presuppositions. This article deals with presuppositions of addresses by names and relationship terms as conditions of successful communication. Presupposition semantics including communication participants' common knowledge segment and their evaluation of each other's knowledge volume is analyzed. False presuppositions are considered in terms of their discourse functions as basis for realization of discursive implicatures. *Key words: presupposition (semantic, pragmatic), implicature, discourse, actualization.*

Традиция изучения пресуппозиций в лингвопрагматике ограничивается рассмотрением общих вопросов определения пресуппозиции, отличия логической пресуппозиции от прагматической, пресуппозиции от импликатуры, разграничения отдельных ее видов [Арутюнова 1973; Fillmore 1969; Keenan 1971; Безугла 2007; Падучева 1977; Падучева 1981]. Однако, в связи с развитием когнитивного вектора лингвистической прагматики, акцентирующего ментальные корни процессов имплицирования, имплицирования и пресуппониования, назрела необходимость углубленного исследования отдельных разновидностей структурных пресуппозиций как активаторов имплицитных дискурсивных смыслов.

Цель настоящей статьи – установить особенности дискурсивной актуализации пресуппозиций обращений по именам (фамилиям) и терминам родства в качестве предпосылок успешной коммуникации. Данная цель предполагает решение следующих **заданий**: проанализировать семантическую структуру пресуппозиций обращений, выявить закономерности их дискурсивной актуализации, а также определить их функции в дискурсе. **Объектом** исследования являются пресуппозиции обращений по именам (фамилиям) и терминам родства. **Предмет** исследования – семантические и прагматические характеристики пресуппозиций и их функции в дискурсе. Материал исследования составляют текстовые фрагменты из современных англоязычных фильмов, представляющие собой образцы разговорного диалогического дискурса.

Мы не склонны рассматривать обращение как самостоятельный речевой акт вслед за Л.В. Кожуховой [Кожухова 2007, с. 81], поскольку оно реализуется в ограниченной синтаксической структуре, зависимой от других членов предложения. Обращение в нашем понимании представляет собой явление речи, разворачивающееся в лексическом и синтаксическом измерениях, и оформляет основное высказывание, осуществляя референцию к объекту обращения.

Обращение, реализуемое в определенной синтаксической структуре и лексических единицах, содержит пресуппозиции, используемые автором в ходе создания высказывания и потенциально распознаваемые адресатом. Тот факт, что ментальная сущность пресуппозиции обращения (далее – ПО) связана как с синтаксическими особенностями обращения, так и с семантикой его лексических единиц, позволяет квалифицировать ПО как структурно-лексические.